

ШЫН

ВКП(б) ТЫВА ОБКОМУНУҢ КЫЗЫЛ ХООНАЯ КОМИТЕДИНИҢ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНЫҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ СОВЕДИНИИ ОРГАНЫ

1952 ИЮНЬ 5 ЧЕТВЕРГ № 109 (2539) ВРТЗЗ 20 КОП.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНДЕ (1 арын). БИСТИҢ ОБЛАСТА (1 арын).

И. Кузнецов—Бойдуста болгаш нитилелле бодумелдер база болушкуннарын бүгү-ниги харылааза болгаш бот-боттарына хамааржылгазы (2 арын). Колхоз тургузуунун айтырылары-

нын талазы-биле юридиктик консултация (3 арын).

И. Ероцкий—Ном таралдыгазын экижидерине садыг организацияларынын киржилгезин күштелдирер (3 арын).

Германия-биле тайбын керээзиниң дугайында АКШ-тын, Англиянын

болгаш Франциянын Чазактарына Совет Чазактын нотазын даштыкы-

да кыччаар көрүп турары (4 арын).

Улус демократиязынын чурттарында (4 арын).

Кореяда болушкуннар (4 арын).

ТЫВАНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙЫ-НЫҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИНИҢ ПАТРИОТТУГ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Тыва автономнуг областың эр, херээжин колхозчуларының, МТС-териниң болгаш совхозтарының ажыл-акчыларының, көдээ ажил-агый-нын специалистериниң совет улустун улуг баштыңчызы болгаш башкызы эш И. В. Сталинга чагаазы июнь 4-те үнген «Шын» солунда паралаптып үнген.

Областың көдээ ажил-агыйының ажил-ишчилери 1952 чылда көдээ ажил-агыйының бүгү адырларының чаа көдүрүлүшкүнү дээш социалисттик чарышка кирбишаан, боттарына чаа, бедиткен хүлээлгелери баштыңчынын мурунуга алганнар. Ынак Төрээн чуртунун күчү-шыда-лын моон сонгаар улам быжыдары-нын херээнге бүгү күштерин болгаш билгилерин бээр дээш бистин областың көдээ ажил-агыйының ажил-ишчилери боттарына бедиткен хүлээлгелери алган чорук совет кижилериниң патриотизминин көсү илэрээ-нин, оларын ниити күрүнө эрге-ажыктарын ханызы-биле билгени болур.

Ленин — Сталинның партиязынын, Совет чазактын болгаш эш Сталин-ның ачызы-биле Совет Тыванын социалисттик чаартылгасында чедип алдынган чеднишкинерин боттары-нын башкызынга болгаш баштың-чызынга улуг өөрүшкү-биле илер-дип турар. Областа үлетпүр хөгжүп, ажылчы араатарының экономиказында, амыдырал чуртталгазында үдө-ни өскерилгелер болгулаан. Ботта-рының амыдырал-чуртталганын кол-хозчу тургузуунун, коллективтик күш-ажылдын суурунга чаазы-биле үндөилээш колхозчу араатар болза, бүгү көдээ ажил-агый кул-тураларының дүжүттүн дымка бедит-кен, нитиниң малының баш санын дүрген көвүдөдир болгаш оон про-дуктуулун бедитер деп көдээ ажил-агыйда кол сорулганы чеднишки-нин шийтирилээр дээш чурттуң бүгү колхозчу тараачылары-биле кады демисежин турарлар.

Таңды, Улуг-Хем, Би-Хем, Сүт-Хөл болгаш өске-даа районнарын колхозчулары, МТС-териниң болгаш совхозтарының ажилдакчылары көдээ ажил-агыйның специалистери тарылга шөлдерин калбартыр, бүгү культураларын дүжүдүн бедитер дээш боттарына бедиткен хүлээлге-лери ап турар. Тараа культура-ларының бүгү тарылга шөлүнге план-дан 10 хуу ажыг дүжүттү өстүрүп, ажаап алыр, а үрезин участкары-нга га бүрүзүндөн 150 пудтан куду эвес дүжүттү алыр деп областың тарааажылары баштыңчызынын му-рунуга сөөүн берип турар.

Төрээн чуртуңга, эш Сталинга берген сес болза, ажил херектен алдырбас быжыг бадыткалдыг сес болур. Областың партия, совет болгаш ажил-агый организация-лары болза, боттарының бүгү орга-низакчы ажил-чорудугазын чагыс угже — эш Сталинның мурунуга алган хүлээлгелери алдарлы-биле күүседиринче угландыр хүлээлге-лиг. Олар болза, хүлээлгелери чогуур хуусаазында үлегерлиг күү-седир дээш демиселге колхозчу-ларынын, МТС-териниң болгаш совхозтар-ның ажилдакчыларынын, көдээ ажил-агыйның специалистериниң политиктиг идеякенин, күш-ажылчы көдүрүлүшкүнүн хайындырып үндү-рер ужурулуг.

Областың район бүрүзү, колхоз, МТС болгаш совхоз бүрүзү боттары-ның хүлээлгелери мываыла күүсет-кен турарын чедип алыр — олар-ның Төрээн чуртуңун мурунуга алдарлы хүлээлгези болур. Ол алдарлыг хүлээлгени күүседирде тарааның чайгы ажаалгазын, сугат-тыг черлерге тараа культура-ларының 2-3 удаа суггарылгазын хандыары; дүжүт ажаап алышкы-нынын 25 ажил хүнүнде чидирг чокка чорудары, сентябрь 20-де тараа белеткелдериниң планын күү-

седир болгаш МТС-терниң ажилдап бергени дээш яатура-телевиниң санажылгазын доозары дээш үле-герлиг белеткенири чугула. Келир чылдын бедик дүжүдү дээш чайгы, күсүкү чер андарылгазынын планна-рын айыткан хуусааларында доозар, колхозтарда кол хову ажилдарының механизациязын 95 хуу чедирер дээш ажилдын темпизин дүргедер, шынарын бедитер ужурулуг.

Тываның колхозчу малчынары нитиниң малынын баш санын өстү-рериниң күрүнө планын ажыр күү-седир, малдын бедик продуктуулук чедип алыр, оон ажаалага, чемгерил-гезин экижидер, мал чемнериниң бе-леткеленин планын дүжүт ажаап алышкыны эгелээриниң бетинде күүседир деп алган хүлээлгелерин боттанырар дээш бүгү болдунар хемчеглерин алыр, муракчы мал ажылының дуржулгазын шингээлдеп ажылдар, ылангыя сиңен кезилде-зинге онза белеткенир, ол чугула кампанияны чеднишкиниң эрттирер хүлээлгелиг.

Колхозтарда чуртталга бажында-рынын, култур-амыдыралдын, бүдү-рүлгениң болгаш мал ажылының ту-дугларынын планын күүседир, колхозчуларын сууржулгаже ишчи-лер дугайында баштыңчынын муру-нуга алган хүлээлгени күүседир колхозчу тулгузуларын харысал-галыг хүлээлгези болур.

Көдээ ажил-агый артелиниң Уставын шыгыгы сагыр, күш-ажылдын сагылга-чурумун быжыдар болгаш оон бадүрүкчүлүгүн бедитер, колхоз-чу өчүнү карак огу дег камгалаар, колхозтарынын хөй-ниити ажил-агый-ны соксаал чок өстүрүп калбартыр дээш шийтирилг, боттут хемчег-лери артель бүрүзүнге организа-стаар.

Бо үеде партия, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары-нын бүгү политмассалыг ажилдары-бо хүлээлгелери алдарлы-биле күүседиринче угландыр ужурул-луг ВКП(б) райкомнары, партия эге организациялары партианын органи-застыг болгаш полит-массалыг ажил-дарын каянгызындан-даа артык күштелдирер, эш Сталинның муру-нуга алган хүлээлгелериниң болгаш ону күүседириниң улуг политиктиг ужуру-дузанын дугайын хуралдарга чугаалажып, боттандырар хем-чеглерин алыр. Бо дугайында кол-хозчуларга, МТС-терниң, совхоз-тарының ажилдакчыларынга болгаш бүгү чоңа лекцияларын, илеткел-лери, беседаларын, номчулгаларын организастаар, илеткелчилерин, агитаторларын, хана солунярынын ажилын үндөсүн-биле экижидер чугула.

Партия организациялары болза, алган хүлээлгени күүседир дээш социалисттик чарышты улам масса-лы-биле калбартып, ону хүн-бүрү боттут удурутур, хыналда-контроль-ду күштелдирер, муракчыларын дуржулгазын непередер ужурулуг. Эш Сталинга чагаада чугаалап ту-рары болза:

«Боттарыныстың алган социали-стик хүлээлгелериниң ажыр бол-гаш долдур күүседир дээш демисел-ге бүгү-ле күженишкинивини салып, колхозтарының, бригадаларын, МТС-терниң болгаш тус-тус колхоз-чуларынын, механизаторларын аразы-нга массалыг социалистик чарыш-ты калбартып, бистиң ынак Төрээн чуртувустун чагай чоруунга хөй болгаш эң дээр чүүлдерин болдун-ар арга-биле кылары дээш хүн-бү-рүдө чүткүрүвусту эргим Иосиф Виссарионович Сталинге бадыткап тур бис».

Совет Тываның көдээ ажил-агый-нын ажил-ишчилери Төрээн чур-туун мурунуга, улуг башкызы бол-гаш баштыңчызы эш Сталинга бер-ген сөзүнүн сүзүгү ээлери болуп, хүлээлгелерин алдарлы-биле күү-седип шыдаар дээринге кандыг-даа чигзиниң турбас.

Дөргөн миллион куш

КИЕВ. Украинаның муракчы колхозчуларының күш ажилдакчы-лары дагааларын, индейка болгаш өске-даа куштарын кышкы туру-жундан чайгы хову лагеринче үндү-рүр.

Куштарын азырал-ажаалдазын шы таарыштырганы-биле сөөлгү үш чылдын дүргүзүндө Украинаның колхозтарының куш фермаларында дагааларның баш саны дөрт катап,

кастар — чеди катап, өдүрөктер — барык-ла 10 катап, индейкалар — 13 ажыг катап өскөн.

Колхозтарга улуг дузаны күрүнө-н 530 инкубатор станциялары көргүзүп турар. Бо чылын ол стан-циялар 40 миллион ажыг дагаа, кас, өдүрөк болгаш индейка оолда-рын колхозтарга берген. (СЭТА).

Совет Эвилелинде

Волга Дон-биле катыжа берген

КРАСНОАРМЕЙСК. Май 31 Волга-Доннун судалар чоруур кана-лынын тулгузуларынга өөрүшкүлүг хүн. Каянчаар-даа аажок улуг ажил-дары ол хүн боттандырар. Волга Дон-биле катышкан.

Ол хүн болза, коммунизминиң улуг тулгуларының төөгүзүнге эң-не алдарлыг хүн болуп кирер. Улустун чүс-чүс чылдарының дүргүзүндө бо-лоп чораян күзели боттаныр.

Красноармейскинин тулгу райо-нуунуң чөсгеленишкинеринге суг уунуун тулгузулары, Сталинград-тың партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчиле-ри кээп эгелеп турда Волга кыры-нга даң бажынын хазыы чаа-ла чы-рып турган.

12 шак 40 минута турда ийги шлюзтун үстүкү кезээнин экикте-ринге Доннун суу хап келген. Дуг-лаашкын экикти ажаптырган соон да суг камераны дола хона берген болгаш 55 минут эрткен соонда — 13 шак 35 минутада шлюзтун ада-кы кезээнин экинжиге барган.

Ол-ла душта бирги шлюзтун эки-ктеринге Волганың суу оон-даа артык күш-биле шаанайып келген. Волга биле Дон хемнер бот-боттарына ужураштыр хапканнар.

Өөрүшкүлүг минуталар келген. Ол ийиниң аразынын хемчээли улам-на кызырлып турган. Каш-ла метр эрткан.

Шектиң стрелказы 13 шак 55 ми-нутаны айтып турган. Ол-ла үеде Волга биле Дон катыжа берген. Ол хемнерин суглары катыжа бер-ген, дүргөктелер чоруп каналдын сөөлгү артык метр хемчээлиг дү-вүн шыва алы берген.

Уругларга барааннар

Чурттуң чинк үлетпүрү уруглар барааннарын бадүрүп үндүрүш-күн болгаш ассортиментиизин үл-гатырып турар болгаш калбаргып турар.

Уругларның иштики болгаш даш-тык хептерин чүс-чүс даараның фабрикаларда кылып үндүрүп ту-рар. Дааранылга үлетпүрү бичи уругларын дүктен кылган пальто-

Доннун суу Чапурииниң кадыр чадалары-биле улуг орус хемче ба-лып чыткан.

Муң-муң тулгузулар болгаш маадыр-хоорайнын ажилчы чоннары ол болушкунуну динмиттиг адыш часкашкыны-биле болгаш «Ураа-лар» биле ужурашканнар. Канал-дын эриниң кырынга: «Бистиң улуг Төрээн чуртувус дегерезини!» «Төрээн, ынак Сталинга алдар!» деп үнер динналып турган. Ор-кестр Совет Эвилелиниң Гимнизин күүсеткен: Чыылганнар бот-ботта-рын тингелег дээш байырдажып, хол тутчуп турганнар. Ырылар ча-гылынып турган. Каянчаар-даа аажок улуг хөлгөшкүн долуп турган. Дон-нун суу Волгалар хап чыткан.

Ол хүн Волга-биле ужуражыры-нын мурунда Дон нарын орукту эрткен.

Доннун суу Волгаже баары-биле 4 айларын дүргүзүндө хап келген.

Сталинчы үениң каянчаар-даа аажок улуг тулгу тургускан тулгу-жуларынын хөй-хөй муң кижилг кол-лективниң күженишкиниг ажил-дары ийи улуг хемини суунун ка-тышканы-биле доозулган. Ол 15 шлюзтарын хаалгалары-биле болгаш үш насос станциялары база өске-даа объектилерин күжү-биле көдүрүлген. Ол болза, сугтарыга системазынын дегем-чагай чет-килерин тараткан, чаа далай кыл-дыр чаптыла берген.

Коммунизминиң улуг тулгулары-нын эң баштайгызы — Волга-Дон амыдырал эгелээни. (СЭТА).

Уругларга барааннар

ларын, костюмнерин кылып үндүре-рин барык-ла 15 хуу улгатырган.

Дайын мурун 1940 чылга бодуар-га барык-ла ийи катап хөй уруглар ийин бадүрүп үндүрүп турар.

Трикотаж үлетпүрү уругларның даштыкы трикотаж кылыгыларын бадүрүлгезин 13 хуу улгатырып турар. (СЭТА).

Комбайннар ховуже үнүпкен

ЕВЛАХ (Азербайджан ССР). Евлах МТС-тин комбайнларын эрткен чылдаазы ышкаш республи-када бир-ле дугаар тараа ажаап алышкыныгаче кирипкен. Ленин ат-тыг колхозтун тараа шөлдеринче эң эки комбайнлар А. Улейманов болгаш Г. Скубо оларның боду хо-руур комбайнлары чед берген. Ком-байнлар шак графикин «суугаар ажилдап турарлар. Арбай тараан шөлдерде кезишкын чоруп турар. Гектар бүрүзүндөн 18—20 центи-рден эвээш эвес тарааны ап турар. Комбайннар ажилдап чоруп турда-ла тарааны бункерлерден сөөртүп ап турар.

Комбайн-биле тараа ажаап алышкыны XVIII партсъезд эт-тыг колхозтун шөлдеринде база эге-лээни. «Сталинец-6» деп комбайн-ның чолаачызы Г. Московец болгаш боду чоруур комбайнның чолаачызы В. Опарин гектар бүрүзүндөн 22 центнер тарааны ажаап алыр деп күлээнгенер.

Бо чылын МТС-тин комбайн пар-кы тараа ажаап алыр 12 агрегат-тарын алганнар. Колхозтарның бү-гү тарааларын комбайннар-биле ажаап алыр. (СЭТА).

Днепропетровскиин металлургуларынын чеднишкини

ДНЕПРОПЕТРОВСК. Майның 28-те Ленин аттыг заводтун метал-лургулары беш айларнын планын күүсеткен.

Каң эзилдиркичлери, демир бол-гаш хоолой кылыкчылары чогаалды-кы эгелээшкинерин үндүрүп ту-рарлар. Сөөлгү айларнын дүргүзүндө заводтун цехтеринге техниканы ажылдарын экижидериниң болгаш продукциянын бот-өртээн кудула-дырынын талазы-биле 500 ажыг хемчеглерин боттандырган.

Мартен цехинге чыл эгезинден бээр дүргөктөк чүс-чүс эзилдире-лери чоруткан. Ол болза, барык-ла эрткен бүгү чылдын дүргүзүндө кылган эзилдиргилер-биле дегнежир. Камнап алган чүүлдер-биле немсе-ле эвээш каш муң тонна металлды эзилдирген. Печканың чүве эзилди-рер чериниң квадрат метр бүрүзүндө алыр каанын ортумак хемчээли чартык тонн улгаткан. (СЭТА).

Планын хуусаа бетинде күүсеткен

МАГНИТОГОРСК. Магнитогор-скиин Сталин аттыг металлургия комбинаты кан эзилдирериниң та-лазы-биле беш айларнын планын хуусаа бетинде май 29-та күү-сеткен. Эзилдиркичлер кан эзил-муң эзилдиргилерин графиктен дирериниң дүрген аргаларын кал-

бза-биле шингээлип тургаш, эзил-диргилниң болдунарын ортумаа-биле чартык шак кызырганнар. Комбинаттын кан эзилдиркичле-ри чыл эгезинден бээр эвээш каш муң эзилдиргилерин графиктен аяжыр бергеннер. (СЭТА).

Июнь айнын үлүүнүн хөмүр дажы

СТАЛИНО. Майның 28-те «Зуе-вантраш» трестин дажылары Сталинода бирле дугаар хөмүр даш тывжынын беш ай планын күүсеткен. Майның 29-та «Чистя-ковинтраш» тресты беш айларнын

онаалгазынын эң сөөлгү тонна от-тулар чүүлүн берген. Бо ийи трестилерде хөмүр дашты комбайн-биле казып тывары эрткен чылдын деңгелинде дыка улгат-кан. (СЭТА).

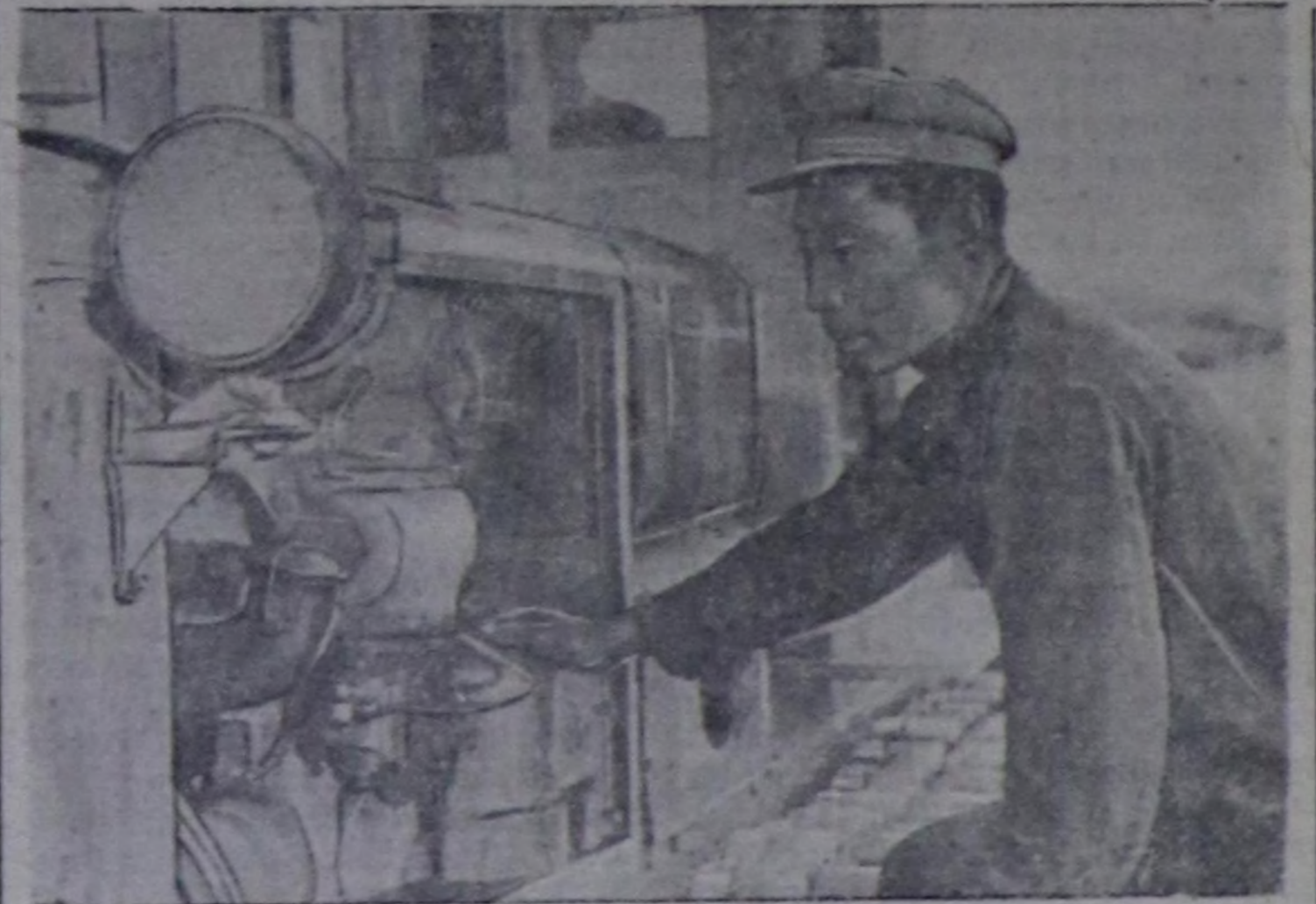
Бистиң областа

Бадүрүгге программазын күүсеткен

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Улуг-Хем районун Шагаан-Арыгда үлетпүр комбинаты май айнын бадү-рүгге программазын чеднишки-ниг күүсеткен. Ниити продукциялар-нын бадүрүп үндүрер планын 120 хуу, бараанын продукцияларын бадү-рүп үндүрер планын 108 хуу күү-сеткен. Комбинат чугула кылыг-ларынын талазы-биле ассортиментлиг күүселдени база боттандырып турар. Районунуң улус ажил-агыйынга, ылангыя школаларын чайгы сеп-телгезин чорударынга чугула херек-тиг продукцияларын хөйгү бадүрүп үндүреринге онза кичээнгейни са-лып турар. Ылангыя колхозчулар-нын бажынарынга чугула херегел-тинер бажын иштиниң херекселде-рин бадүрериниң планы 102 хуу күүсеттинген. Сөөлгү каш хүннерде 150 партаны, 100 диванны, 200 сан-дайны база 60 шкафты кылган. Септелге ажилынга чугула херегел-тинип турар тулгу материалдары-нын бирээни болур чугайны 50 тон-наны белеткени.

Комбинат ам тууйбу кылар ажил-ды калбартып эгелээни. Тууйбу кылар черде эштер Ка-линина, Чаш-оол, Шура, Даш-оол Дүлүш олар хүнде нормазын 135 хуу чедир күүседип шалыпчы ажил-дап турарлар.

Бадүрүлгениң цехтер аразынга калбартын чоруткан социалистик ча-рыжынын түңгелинде комбинат про-дукциянын бот-өртээнге 12 хуу чиг-гелдени база чедип алган. (СЭТА).

Шагаан-Арыг МТС-тин тракторизи Дмитрий Дуганчак чаксы хову ажилдарыга дыка эки киришкен. Ам ол чайгы чер андары-газында ажилдап, хүнде 5—9 гектар чер андар нормазын 14 гек-тар чедир күүседип турар.

Чурукта: тракторист Дуганчак бодунун «АТЗ — НАТИ» деп тракторун хынап көрүп турары.

Чуруу А. Ермолаевтин.

Малчынарнын чеднишкини

Улуг-Хем районун Көк-Чыраада улгатыр катыштырган Ленин аттыг көдээ ажил-агый артелиниң инек мал фермазында хоочун малчы Чамыяң үш чыл иштинде инек ка-дарып келген, ол бо үениң иштинде 163 чаш бызааларын чидирг чок ажаап доруктуруп алган. Ол эрт-кен чылын төрөөн 92 инектерден 92 чаш бызааларына, бо чылын тө-рөөн 35 инектерден 35 чаш бызаа-лары чидирг чокка камгалап ап, доруктуруп өстүргөн. Эш Чамыяң колхозунун инек малын кыш, чай чокка кадарышсаан, кыжын инээниң кажазынын өдээни боду коптар, сигенин боду сөөртүр, дүне боду

манаар кызымак малчын болуп ту-рар.

Ол ышкаш колхозчу эш С. Дарый колхозтун инек малынга үш чыл иштинде ажилдап, 131 баш бызаа-ларын камгалап алган. Бо чылын эш С. Дарый төрөөн 40 инектерден 40 чаш бызааларын доруктуруп өстүргөн.

Колхозчу ажил-ишчилер 1952 чылда артелин иштилештирген малынын баш санын өстүрери, оон продуктуулуг шынарын бедитери дээш, улуг башкы И. В. Сталинга чоруткан чагаада алган социалистик хүлээлгелерин чеднишкинер-биле күүседип турарлар.

Тарааның чайгы суггарылгазын чорудуп турар

БАЙ-ХААК. (Телефон-биле). Таң-ды районун көдээ ажил-агый ар-тедилери тарааның чайгы суггары-лазынче улуг кичээнгейни салып ту-рар. Колхоз бүрүзүнде тараа суг-гарар тускай бригадаларын тургус-кан. «Кызыл партизан» колхозта 3 кижиге составтыг бир суггарылга бри-гадазын тургускан, олар ам 100 ажыг га тарааны суггарган.

Ол ышкаш районунуң колхозтары суггарылга бугаларын база белет-кеп турар. Ленин аттыг колхозта бот-тарынын суггарылга бугазың 3 ки-лометр хире черде аштап алган.

Тарааның чайгы суггарылга ажи-лы «Элегес» совхозта база калбарган. Ында тараа суггарылгазында 12 кижиге үргүлчү ажилдап турар. Районунуң колхозтары болгаш «Эле-гес» совхоз тарааны чайгы үеде ыва-гыла үш каттап суггарар дээш бү-гү хемчегни ап турар.

Чөөн-Хемчик районун Шени сумузунда «Большевик» көдээ ажил-агый артелиниң эрте тараан тараалары 20 сантиметр чедир үнүп турар. Улуг-Мешек, Биче-Мешек-тин бугаларын апрель айда-ла аштап доозуп каан.

Ол черлерде кызыл-тыс культура-зын тараан. Суггарылга бригадалы тарааның чайгы суггарылгазынга киргеш, май 25-ке чедир 70 га хире-ни суггарган.

Суггарылгада комсомолулар Борбак-Кара, Барын-кыс, М. Арак-чаа олар шалыпчы ажилдап, ажил нормазын 150—175 хуу күүседип ту-рарлар. Суггарылганы дуржулгалыг тараажы эш Калчан-көк удуртуп турар.

Марксисч-ленинчи теорияны өөренип турарларга дузаламчы

Бойдуста болгаш ниитилелде бүдүмелдер база болушкуннарның бүгү-ниити харылзаазы болгаш бот-боттарынга хамааржылгазы

(Төнчүзү. Эгези № 108 солунда).

Таварылга болза, ниитилел амырларын хөгжүлдесинде база-ла бар болуп турар, ыңчангаш марксизм оон ролон херекке ап көрүп турар. «Бир эвес «таварылгаларны» кандыгдаа роль чок дээр болза, төөгү шак ыңчаарда чүдүлгеге кончуг-ла бүзүрээп херектерге таваржыр апаар ийик. Ол таварылгалар болза, эске таварылгалар-биле денге шитпиринг хөгжүлдесин ниити оруунга киржиш, оон бир чарылбас кезээ болуп турар болбайн канчаар. Чүвениң дүргездери болгаш оожумнаары шак ол «таварылгалардан» удуу-биле хамааржыр, оларның аразында, кандыг бир шимчээшкини баштап турар кижилерин аажы-чаңы дээр чегелиг таварылга безин борта хамааржы бээр» — деп Маркс айтып турар. (Чыныды чагалар, 1947 чылда үндүрүс, арын 264).

Таварылганың чайлаш чок чүүлдерге шилчий бээр ийикпе, оон дедир, чайлаш чок чүүл таварылгаже шилчий бергилээриниң эвээш эвес чижектери туруп келген дээрзин эртем болгаш практика көрүп-даа келген. Бойдуста таварылга-биле болуп турар чүүл кижилерин меделелдинг ажил-чорудулгазының түнелинде кезип дүрүм өзүгээр болуп турар чүүл апарып болур. Организмниң ызыгуур салгаар онза байдалын билип алгаш, ону организмниң өзүлдезинин кандыг бир үезинге таарыштыр даштык байдалдарны өскерттип тургаш, ол онза байдалды өскерттип болур. Ыңчангаш, мичуринчилер үнүштериниң чаа сорттарын болгаш малдарның уксаазын тып үндүрүп турарлар.

Таварылгалар боттуу-биле туруп турарлар, ыңчангаш оларны чок деп болбас. Ындыг болза-даа, бойдуста болгаш ниитилелде таварылгалар колдап турар эвес, а чайлаш чок, боттуг харылзаалар колдап турар. Эртем болза, болушкуннарның алызынче ханылап киргезе, ийги чегезиниң ийикпе быжыг эвес харылзааларының ынында туруп турар доктаамал, чок харылзаалыг болушкуннарның дүрүмүн ажадар хүлээлгелиг. Ыңчангаш ССРЭ-де планник ажил-агыг болза, социалисттик экономиканың дүрүмтерин билип алгыныга үндүлестирер. ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВКП(б) ТК-ның «Хову камгалаарының ыш тарылгазының, сизен арааштырар тарылга элчештирилгезин шингездип алырны», ССРЭ-нин Европа кезээнин хову болгаш ыштыгы хову районнарыга бектик болгаш быжыг дүжүттөрин алырны хандырары-биле хөлдери болгаш хөлбектерни тургузар дугайында, «База суг күжү-биле ажилдаар улуг-улуг электри станцияларын болгаш каналдарны тудар дугайында доктаалдары болза, ССРЭ-нин Европа кезээнин ховулу болгаш ыштыгы хову районнарыга болулай бээр кандашкынарны бурун болгаш үзе тилдээринин оруун айтып турар.

И. В. Сталин 1924 чылда-ла ыңчангаш бижээн: «Келир үеде боттары-высты кандашкының таварылгаларында камгалаар... көдээ ажил-агыгын бектик денелече көдүрер, оон-биле чуртту агаар бойдустуң бугу таварылгаларында камгалаар дээш бүгү-ле болдунар хемчеглерин ап чорударын шитпирлээн бис» (Чог. № 6, арын 275).

Улуг орус эртемден Д. И. Менделеев химия элементтериниң дугайында таварылга турар дээр билишканын эртемден аргалап үндүргөн. Менделеевтин мурнунда чаа элементтерниң аядышыкы аас-кежиниң таварылгазы болуп турган. Дүрүмнерин билип албайн тургаш, кандыг бир ажитырмаан элементтер бар бе, азы чок бе деп чүвени шитпирлеп-даа шыдаас болгаш оларның хевирлерин, база ону кайны дилеп тыварын-даа билбес апаар. Менделеевтин ажитканы удаалаштыр турарының дүрүмү оон сыр эске байдалды тургускан. Шак ол дүрүмге илерээн чайлаш чок чүүл болгаш ону өзүгээр химиктиг элементтерниң чангыс системага катыжып турары болза, кандыг элементтер ам-даа билдинмейн турарлыг, оларның шынарлары кандыгыл дээрзин болгаш оларны кайны тып болурун дээрзин билип алыр органы б-рип турар. Химиктиг элементтерини удаалаштыр турарының дүрүмү болза, химия эртемниң талазы-биле планник болгаш база кандыг бир сорулганы чедип алыр дээр практиктик сорулгазының быжыг суурун салып турар.

Эртем болза, таварылгаларның дайызын, ыңчалаажок эртем дээрге,

бүгү-ле туруп турган боттуг таварылгаларны херекке ап санавайн турар деп көре бээр болза, окта таварылгас. Чайлаш чок чүүл-биле таварылгаларның аразында бот-боттарынга удуранышкак болза-даа, чангыс аай харылзаазы бар дээрзин метафизиктиг билишкни билип алшыдаван. Чамдык метафизиктер чүгле чайлаш чок болур чүүлдерин хүлээп билип турар болгаш гаварылгадан болур чүүлдерин шуут билип турар ийикпе ону чылдгаайныг чүлгө кадып ап турарлар. Бир чамдык метафизиктер чайлаш чок чүдүлдү херекке албайн турар болгаш: чүгле таварылганы хүлээп билип турарлар, ыңчангаш оларлар кайзы-даа дүрүм өзүгээр болур чүүлдерге удуруп турар болгаш исаализмге боттары-ла кире бергилээрлер. Орус народниктер болза, боттары метафизиктер болганың хараазы-биле ниитилел амырларында нарын болушкуннарның иштинде кандыг чүе кол черде, кандыг чүе ийги чегени болуп турары деп чүвени ылгап билип шыдаваннар. Ыңчангаш ниитилел амырларының иштинде колдуг харылзааны тыппааннар. Боттуг эвес болгаш ийги чегени чүүлдеринден халбактанып тургаш, оларлар болза, иштинде амырларының хөгжүлдесини шитпирлиг фактор болуп турар чүе болза, бүдүрүлгеге аргазы болур деп чүвени көнүс билбээрлер, ыңчангаш төөгүнү народниктер таварылгаларның душ болган чылдызы кылдыр көрүп турганнар.

Метафизиктер болза, кандыг-даа таварылгалар турбас, чүгле чайлаш чок болушкуннар туруп турар дилжи тургаш, фаталистиг болгаш чүдүлгеге бүзүрээп үезелге таварышкандар. Таварылгадан болур чүдүлдү хүлээп санавайн тургаш, шак ол метафизиктиг угланышкын болза, дүрүм өзүгээр болушкуннарны таварылгаларның чегезинге чедир бүдүлдүрүп кааптып болур.

Болушкуннарның бот-боттарынга харылзаалыг болгаш бот-боттарынга тудуш кылдыр тутунуп турары болза, бойдустуң болгаш кижик ниитилелиниң дүрүмү болур. Бойдустуң кандыг бир болушкуну өск-л-ринден канчаар-даа аңгылап турар, эске болуп турар болушкуннарга ыяавыла хамаарышкан турар. Диалектиктиг методтун шак бо демдээ болза, бүгү-ле бүдүмелдерге болгаш болушкуннарга чангыс аай шынарны аядып, оон-биле өртөмчөй болза чангыс аай боттуг бүткен чүдүлдү дээрзин бадыткап турар. Эртөмчөй чангыс боттуг чүүл кылдыр билип алырны кол демдөктериниң бирээзи болза, эртемниң марксизмниң мировоззренияниң кол демдөктериниң бирээзи болур. Болушкуннарның бүгү-ниити харылзааларының болгаш бот-боттарынга тудуш турарының дугайында диалектиктик методтун ол аргаларын ниитилелдинг амырларын, ниитилелдин төөгүзүн өренип көрүнгө болгаш прелегиреттиг партиязының практиктиг ажил-чорудулгазынга ажилгаварыга испередири дыка улуг ужур дузалык болуп турар.

«Бир тээ өртөмчөйде башкалчык болушкуннар чок болгаш бир тээ бугу болушкуннар бот-боттарының аразында харылзаашкан болгаш бот-боттарынга быжылган тунтушкуннар турар чүе болганда, ниитилел тургузуу бүрүзүн болгаш төөгүдө ниитилел шимчээшкини бурзүчү, чамдык төөгүчүлдерин кылтып турары ышкаш, «кезээ-мөңгөдөгү чөптүг чорукту» азы эске кандыг бир даал болуп алган идеяны барымдаалап ап көөр эвес, харын ол тургузууну болгаш ол ниитилел шимчээшкини төрдүп үндүргөн болгаш оларның-биле холбашкан байдалдарны деп чүе тодаргай-дыр» — деп эш Сталин өрөдип турар («Ленинизмниң айтырыллары», 11 дугааргы үндүргөниниң тыва дылда окулгаты, арын 606).

Бойдустуң болгаш ниитилелдинг болушкуннарны бот-боттарынга харылзаалыг болгаш бот-боттары тутунуп турар чүүл кылдыр көөр чорук болза, ол болушкуннарның төөгү талазы-биле караңгыс шын өзү-биле көргөни ол болур.

Бо дугайында эш Сталинның айтып турары болза:

«Кул эдилелиниң тургузуу бо үениң байдалдарына хамаарыштыр алгыра, кандыг-даа ужур-утка чок, анаа-ла бир мелегей чорук болур. Буурап дүжүп турар баштайгы амырлардың общиналыг тургузуунун

дужунда кул эдилелдинг тургузуг болза, черле билдингир болгаш хосйлу өзүгээр болушкун болур, чүге дээрге, баштайгы амырлардың общиналыг тургузуунга дөмейлээрге, ол бурунгаар базым болур.

Хаанын чазактың болгаш буржуаз ниитилелдинг дужунда, чижээлээрге, 1905 чылда Россияга буржуаз-демократтыг республика негээр болза, черле билдингир, шын болгаш: революцион негелде бооп турган, чүге дээрге, ыңчан буржуазтыг республика бурунгаар базым бооп турган. ССРЭ-де амгы бистинг чурттап турар үевиште буржуаз-демократтыг республиканы негээр болза, ужурутка чок болгаш контрреволюцист негелде болур, чүге дээрге, Совет республикага дөмейлээрге, буржуазтыг республикага аткар базым болур.

Бүгү-ле чүе хамаарышкак байдалдардан, турар черинден болгаш шаг-үеден хамааржыр.

Ниитилелде болушкуннарны төөгү талазы-биле холбаштыр ап көрбөс болза, төөгү дугайында эртем туруп-даа, хөгжүп-даа шыдавас, чүге дээрге, чүгле ыңчаар ап көөр арга болза, төөгү эртемни таварылгаларын үй-балай болгаш эң мугулай алдадалдарына хамааржы бээрден чайлашып шыдаар» (Ол-ла чогаалдык 606—607 арыннарда).

Буржуаз төөгүчүлөр болза, ниитилелдинг амырларын таварылга болган чылдыларын мөөнөжинишкын ышкаш кылдыр көрүп турарлар. Чүгле марксизм болза, ниитилелдинг амырларында болгаш бойдуста болушкуннарны бот-боттары харылзаазыг болгаш бот-боттары тудуш кылдыр тутунуп алган бугун чүүл болуп турар, ыңчангаш хөгжүлдесиниң хоолузу болур дээрзин тодаргайлап тышкан болгаш бүзүредип көргүскөн.

Большевик партия болза, бодунуң стратегиг болгаш тактиктиг удурутгалың чорударда ниитилел амырларының хоолуларын эртем өзү-биле ылаптыг билишкениң үндүлестире, аялычы чонунг социализм болгаш коммунизм дээш демиселди болуп турар шаг-үезин оон-биле холбаштырып, өренип көрүшүшкан, ону удурутп баштап турар.

Коммунистг партияның ажилчы чонунг мурунунга идип үндүрүп турар сорулгалары, оон лозунгалары, база кыйгырылгы болза, болушкуннарга хамааржып турар байдалдары, оон болуп турар черин, база шаг-үезин теория талазы-биле үндезин суурлуг дүрүм өзүгээр болдунар харылзаалыг чүүлдер-биле холбаштырып турар. Шитпирлиг фронтта чок күштү чыгып, от аякларына белен болуп алгаш, оон түнелинде улуг-улуг чедишкенини канчап-ла дүрген чедип алгыр дие, бугу байдалдарны хынамчалыг көрүп билгери, шаг-үени болгаш таарымчалыг черни шын шилип ап билгиринде болур.

Кандыг бир хамаарышкан байдалды, тускай черин болгаш шаг-үени өренип көөрүп негээр чорук болза, төөгү талазы-биле болуп турар болушкуннарның иштинден кандыг бир колдуг чеге кол кичээлгейни болгаш күштү мөөнөп алырныга хамааржыр, ол чүүл болза, Ленин — Сталинның партиязының болгаш Совет чазактың ажил-чорудулгазынга кол хамаарышкан чүүл болур. Ол дугайында эш Сталинның өрөдип турары болза:

«Херек болза, партияның мурунунда турар элэн каш сорулгаларының иштинден, ону шитпирлээр төп пункт болуп турар болгаш ону чорудары эске артак ээлчеглиг сорулгалары чедишкениниң шитпирлээр хандырар, шак ыңдыг ээлчеглиг сорулганы шилип алгыр чугула болуп турар» («Ленинизмниң айтырыллары», 11 дугааргы үндүргөниниң тыва дылда окулгаты 67 арынды).

ВКП(б)-ниң төөгүзү болза, ажил-херек кырында күштүг хөдөлиг турар марксизм болур. Большевик партия болза, марксисч диалектиканы тергитин шын ажыглавышкан, ажилчы чоннарның мурунунга капитализмге удуур демиселге тилеп үнерин хандырып шыдаар, база оларны «социализм болгаш коммунизмниң тилелдесин дээш демиселни хандырып шыдаар сорулгалары шаг-үени барымдаалап идип үндүрүп турар.

Эш Сталинның бүзүредип көргүскөни болза, марксизмниң чамдык формулалары болгаш түнелдери төөгүнүң ол ыңчаардагы туруп турган үезинге хамаарышкан болгаш шак ол үеде шын болуп турар, ыңдыг

болза-даа, төөгүнүң кандыг бир чаа үезинге чаа байдалдар тургустунганда болар анаа дүүшпейн барып болур болгаш оларны чаа формулалар болгаш түнелдер-биле солууру негетине бээр. Чижээлээрге, Энгельс болза, социализмниң тилелдеси болган сөөлүндө күрүне дүжер апаар деп көрүп турган, чүге дээрге, социализм бугу чурттап турган деп чүүлү кол барымдаалап турган. Марксизмниң сөстөрүн шээжилеп чоруур чамдык кижилер бистинг чуртувуска социализм тилээр сөөлүндө күрүнени албан черлерин болгаш доктаамал шеригни дүжүрер апаарын вегеп турганнар.

И. В. Сталин болза, бистинг амгы үеде бугу делегей байдалыстың бугу-ле талаларын өренип көргөш, капиталистиг хүрээлээшкин туруп турда, социализмниң чурту күрүнени камгалаарын канчап-даа кошкадып болбас, харын аштырышкына таварышпас төлөөде, күрүнени камгалалын бугу-ле хемчеглер-биле быжылгаар ужурут деп түнелди үндүргөн.

Ол формулаларын кайзы-даа шын, ыңдыг болза-даа, ол хамаарышкан үези-биле холбаштыр алгыра ыңдыг болур ужурут: И. В. Сталинның формулазы болза, социализмниң тилелдеси чангыс ийикпе элэн каш чурттап турган дүрүмү дамааржыр, а Энгельстиң формулазы болза, социализм чурттагың хой нуруузуна тилээр турар дээринге хамаарыштыр олар кайзы-даа шын болуп турар.

Метафизиктер болгаш шээжилекчилер марксизмниң чогаалчы херектерин ажадып турарлар. Бо дугайында эш Сталинның айтып турары болза: «Силлээш номчукчулар болгаш номиналыктар болза, марксизмни, марксизмниң аңгы-аңгы түнелдерин болгаш формулаларын ниитилел хөгжүлдесини өскерилгези турзажак, «кажан-даа» өскерилбес догматтарын чылдызы кылдыр көрүп турарлар. Бир эвес бистер ол формулаларны шээжилеп өренип алгаш, оларны дыртыйтыдаа, хажыты-даа шиталалп эгелээр болзувуса, шээжилеп алганы-выс түнелдер болгаш формулалар бистерге бугу үезелге болгаш бугу чурттап турар, амырларда бугу таварылгаларга херекетине бээр деп бодапкаш, кандыг-даа айтырылгыны шитпирлеп шыдаптар бис деп олар бодуп турарлар. Ыңчангаш марксизмниң үжүн көрүп турза-даа, оон ылыс утказын көрбөй турар, марксизмниң түнелдерин болгаш формулаларының сөстөрүн шээжилеп алган болза-даа, оларныг утка-шынарын билбейн турар кижилер ыңчаар бодап турарлар. («Марксизм болгаш дил эртемниң дугайында айтырылгы», арын 54).

Эш Сталинның өрөдип турары болза, марксизм эртем болганының ужурунда ол чангыс чеге турбас, — ол хөгжүп, сайзырап, чаа-чаа дүрүлүк болгаш билишкенин-биле улам-на байып турар. Оон чамдык формулалары болгаш түнелдери элэн шаг-үелер эрткени-биле холбаштыр өскерилбейн барып шыдавас, төөгү талазы-биле тургустунган чаа-чаа сорулгалар-биле холбаштыр соң чамдык формулалары болгаш түнелдери чаартынып солутунар апаар. «Марксизм бугу эпохаларга болгаш үезелге ыяавыла албан өскерилбес түнелдерин болгаш формулаларын хүлээп көрбөй турар» (Ол-ла чогаалдык ол-ла арында).

Диалектиктиг материализм коммунистг партияның мировоззрениязы болуп турар, ыңчангаш ол билишкениниң методу болуп, совет ниитилелдинг чедишкениниң хөгжүлдесинге улуг рольду ойнап турар. Марксисч диалектиктиг методту бойдуз чаартылганын чорударына чөп ажытлаары болза, эртем болгаш бойдуз чаартылганын чорударына эгээртинмес улуг перспективаларны аядып берип турар.

Марксисч диалектиктиг метод болза, коммунизмниң бүрүн тилелдеси дээш демиселге совет улустуң идея талазы-биле күчүлүг чөпсөз болуп турар.

И. КУЗНЕЦОВ, Философия эртемнерининг кандидаты.

Чөөн-Хемчик районунуң Жданов аттыг көдээ ажил-агыг артелинде партияның ийги чылдыг политшколазы (пропагандизи эш Биче-оол) өрөдилге программаның майны 13-те өренип дооскаш, түнел кичээлге кызымак белеткенип турарлар. Чурукта: политшколаның диннакчылары (солагай таладан он таланыче) М. Чамыяң, О. Кызыл-оол, М. Кежикиен, М. Саака оларның түнел кичээлге белеткенип, өренип эрткен материалды бот-боттарындан айтыржып кичээлдеп олурары. Чуруу А. Ермолаевтин.

Комсомол ажылынга партияжи удуртулга

Чөөн-Хемчик районунуң «Коммунизмге орук» колхозтун партия эге организациязы ында комсомол организациязының ажылынга хуя-бүрү партияжи удуртулганы эки хандырдып келген.

Партия эге организациязының болуп эртип турар хуралдарына колхозта аныктарны коммунистг кижиздилгезиниң айтырылгыны үргүлчү чугаалажып, комсомол организациязының практиктиг ажылының уг-шун эки айтып берип турар.

Комсомол организациязының ажылынга партияжи удуртулганың экижээнин колхозчу аныктарының колхоз бүдүрүлгезинге болгаш өрөдилгеге эки киржилгези херечилеп турар. Бо чылдыг чакы тарылгазына белеткелден эгелээш хову ажылының чорудулгазының үезинде аныктар анаа идекпейлиг киришкен.

Комсомолчу Алдын-оолга баштапкан үренип арылгавар бригада онааданы чедишкенини күүсеткен. Чакы хову ажылында 36 комсомолчулар киришкен. Трактор бригаданында аныктар комсомолчулар Хүлөө-оолдун башталгазы-биле эки ажилдаан. Тракторист О. Алдын-оол, кожукук кыс Дүктүг-уруг олар хуя-бүрү ажыл нормазын 110—125 хуу күүседип келгеннер.

Ал күжү-биле чер андарар бригада эш Санчай-оолдун удуртулгазы-биле 102 га чери андарган. Суггарыла бугазын казар ажилга комсомолчулар К. Долума, Докпал хуя-бүрү ажыл нормазын 150—200 хуу чедир күүседип келгеннер. Илир-текилер К. Дытык, Дүктүг-кыс олар ая-биле хуяда 8 га чедир чер-

Түнел кичээлди эки эртирген

ШАГААН-АРЫГ (телефон-биле). Дынакчылардан Дамдың, Бучу-Улуг-Хем районунуң Чааты сумуда Киров аттыг колхозта тургускан политшкола (пропагандизи эш Аракаа) өрөдилге программаның чокта чаа дооскан. Ол школада 14 дынакчылар өренип турар болгаш олар шупту түнел кичээлге эки белеткенгеннер.

Күженишкениниң ажылдыг түнели

Бай-Тайга районда Сталин аттыг колхозтун кежигүнери бодунуң школазын чаа өрөдилге чылынга белеткээр талазы-биле элэн чугула хемчеглерни ап чоруткан. Бо чугула ажилга коммунистер муракчы рольду ойнап, эске бугу колхозчу массаны шын эвилдээшнер.

Колхоз баштаар черинин, партия эге организациязының айтышкыны өзүгээр школага одаар ыш белеткээриниң тускай бригадазы тургустунуп, ук бригаданың кежигүнери Ала-Белиг деп чеге ажилдап чазааннар. Бир демниг, ийраралдык бригада 450 кулаш ышты хап белеткээ. Бригаданың кежигүнери ден коммунистер Бөрзек, Дилгичек, Эрелчин, Серен олар онза идекпейлиг байдалды көргүзүп, кылдыр ажилдыг үлүг-нормазын хуя-бүрү 105—140 хуу чедир күүседип келгеннер. Колхозчу аныктар Тама, Намчык, Хуна, Орусбай олар коммунистерниң үлөгүрүн эдерип, олардан улуг-ла тудакчок ажилдааннар.

Ам-даа белеткесе чогуур 320 кулаш ыш артакан. Ону составында 11 саныг коммунистерлиг колхозчуларның бригадазы (бригадир эш К. Седен) кыска хуузада белеткеп доозар дээш, күженишкениниң-биле ажилдап турар. Одаар ыш белеткели-Силс чегелдери, үстүнде бригаданың кежигүнери школа септелгезинге, колхоз

Х. КАРА-ООЛ.

